

## Wstęp

---

Na temat szkoły i systemów szkolnictwa zostało powiedziane już sporo. Literatura opisująca osiągnięcia i standardy szkolne jest równie obfita. Ostatnie dziesięciolecie pozwoliły zrozumieć nam sens wiedzy i uczenia się, a w efekcie wydobyć na pierwszy plan nowe, istotnie ważne dla poprawnego rozwoju uczniów, kwestie związane z kulturą i klimatem szkoły, a także jej wartościami.

Wartości społeczno-kulturowe państw są abstrakcyjnymi pojęciami tego, co społeczeństwo uważa za dobre, słuszne i pożądane. Stanowią kontekst dla ustanawiania i uzasadniania norm społecznych ustalających, jak ludzie powinni postępować. Są również czynnikiem, który w pewnym stopniu organizuje całym społeczeństwom oraz jednostkom przyszłość, ponieważ wpływają na dobro wspólne. Wiele wartości mieści się w kategoriach praw człowieka, ale powinny stanowić siłę sprawczą codziennego działania, ustanawiając zasady postępowania. Oznacza to, że nie wystarczy, by wartości były znane ogółowi społeczeństwa, muszą też wyznaczać obszary ludzkich relacji.

Przemiany wartości narodowych zwróciły w ostatnim czasie znaczną uwagę opinii publicznej. Europejska konstytucja, decyzja o przyjęciu do UE Turcji, a także wojna w Iraku wywołały dyskusje na temat historycznych korzeni europejskich wartości. Swoje obawy związane z kryzysem wartości UE wyraża za pośrednictwem traktatu lizbońskiego, a Norwegia, za pośrednictwem licznych projektów badawczych (głównie realizowanych przez rodzimych Norwegów), rozważa istotę wartości w państwie wielokulturowym czy też istotę wartości w życiu człowieka w ogóle.

We współczesnym świecie dominuje różnorodność i wielość układów ludzkiego życia, a zachodzące zmiany powodują nowe zagrożenia i jednocześnie „aktualizują” stare niepokoje. Aksjologiczne zagubienie jest bardzo charakterystyczne dla współczesnego człowieka. Ludzie z jednej strony kwestionują istnienie starych i ponadczasowych wartości, a z drugiej – obawiają się nieznanych, nowych ideałów i zaczynają czuć się niepewnie w swojej tożsamości, co z kolei może prowadzić do patologicznego funkcjonowania jednostek oraz całych społeczeństw. Dlatego między innymi rozmowy na temat systemu wartości współczesnego świata są tak ważne.

Przyjętym w mojej książce zamiarem badawczym było zrozumienie przemian wartości społeczno-kulturowych na etapie edukacji obowiązkowej

w Norwegii w świetle transformacji społecznej, jaką przyniosła ze sobą globalizacja. Kierunek przemian wartości społeczno-kulturowych w dobie wielokulturowości, która nie tylko dla Norwegów stanowi spore wyzwanie, czyni zamiar badawczy tyleż fascynującym, co skomplikowanym. Wybór terenu Norwegii nie jest absolutnie przypadkowy. Wielowymiarowa tematyka norweska jest interesująca pod wieloma względami.

Po pierwsze, przemiany norweskiego społeczeństwa w ostatnich dziesięcioleciach przybrały na sile. Zjawisko to związane było bezpośrednio ze zmianami globalizacyjnymi (głównie ze zjawiskiem postępującej w Norwegii pluralizacji społeczeństwa), która okazała się sporym wyzwaniem dla rzeczoności społeczeństwa. Interesujące wydawało się sprawdzenie, jak zmieniały się wartości społeczno-kulturowe przekazywane uczniom za pośrednictwem szkoły obowiązkowej na przestrzeni ostatnich lat.

Po drugie, większość literatury publikowanej przez norweskich badaczy jest bardzo subiektywna. Ciekawym wyzwaniem było więc podjęcie ryzyka i spojrzenie na wspomnianą edukację i społeczeństwo oczami badacza outsidera. Problem inkluzji, tolerancji oraz sama idea równości, o których tak dużo mówi się w norweskiej podstawie programowej, dokumentach legislacyjnych oraz licznych badaniach, pozostawiał mało miejsca na nową refleksję – spojrzenie trochę bardziej krytycznym okiem.

Po trzecie, Norwegia zmaga się do dziś z falą imigracji, przynoszącą ze sobą nie tylko rzeszę robotników, ale także ich dzieci. Interesująca wydawała się perspektywa spojrzenia na norweską edukację pod kątem włączania dzieci pochodzących z mniejszości geograficznych do systemu edukacji i obserwacja tego, jak wspomniani uczniowie radzą sobie w nowej rzeczywistości. Badania pozwoliły sformułować kilka konkluzji i wniosków, które okazały się pomocne w badanej szkole.

Po czwarte, wybór Norwegii wiąże się z chęcią zagłębienia się w problemy edukacyjne w tym kraju, o jakich w polskiej literaturze można przeczytać niewiele. Znikomą liczbę publikacji naukowych poświęconych w całości Norwegii charakteryzuje ogólne potraktowanie wybranych kwestii związanych z funkcjonowaniem instytucji edukacyjnych. W polskiej literaturze komparatystycznej nie mieliśmy dotąd monografii dotyczącej w całości szkolnictwa norweskiego. Co więcej, istniejące monografie nie były oparte na teorii.

Celem niniejszej publikacji jest udzielenie odpowiedzi na pytanie, jakie wartości społeczno-kulturowe są aktualnie przekazywane uczniom przez norweski system edukacji obowiązkowej oraz uzyskanie perspektywy historycznej, dzięki analizie trzech podstaw programowych: Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen 1974 (M74), Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen 1987 (M87) oraz Læreplan for grunnopplæringen generell del

1997 (L97). Przedmiotem badań jest wspomniany system badany przez pryzmat klimatu klasy i szkoły w Norwegii na przykładzie jednej ze szkół w mieście Kristiansand. Na klimat klasy i szkoły składa się wiele czynników, takich jak: środowisko fizyczne, społeczne, emocjonalne czy środowisko nauczania. Jednym z celów badań jest również sprawdzenie, w jaki sposób szeroko rozumiana idea równości, inkluzji i tolerancji funkcjonuje w norweskiej szkole. Poza tym w dysertacji znalazła również miejsce obserwacja funkcjonowania dzieci imigrantów w szkole norweskiej.

Podstawę teoretyczną stanowi kulturalizm Jerome'a Seymoura Brunera. Pisał on, że edukacja stanowi tylko część kontynentu, dlatego zapoznanie się z artykułami, doniesieniami i badaniami na temat społeczeństwa, kultury, wartości, religii, poglądów wychowawczych jest konieczne w celu lepszej eksploracji tematu. Ponadto zaznajomienie się z historią szkolnictwa norweskiego oraz aktualnymi trendami edukacyjnymi pozwoliło uzyskać interesującą perspektywę teoretyczną.

Pytania i problemy badawcze zostały sprecyzowane za pomocą technik badawczych z zakresu metodologii jakościowej – analizy źródeł wtórnych oraz etnografii szkoły.

Rozdział pierwszy w całości poświęcony jest próbie interpretacji kulturalizmu Jerome'a Seymoura Brunera. Znajdują się tutaj rozważania na temat tego, czym jest edukacja i kultura, jakie związki zachodzą pomiędzy nimi, czym jest psychokulturowe podejście w edukacji, poczucie sprawstwa i własnej wartości. Wyjaśnione zostały krótko zasady rozumienia edukacji i kultury, antynomie szkoły, modele umysłu dziecka czy też „zwrot kulturowy” w ewolucji człowieka według Brunera.

Rozdział drugi stanowi interpretację wartości kulturowych oraz norm kulturowych. Znajdują się w nim wyjaśnienia pojęcia narodu i charakteru narodowego. Ponadto wskazuję na zmianę w globalnym świecie nie tylko pojedynczych wartości, ale także całych systemów aksjologicznych. W rozdziale tym dokonuję próby naszkicowania kryzysu kultury i tradycyjnej paidei oraz problemu zachowania własnej tożsamości i roli edukacji w dobie wielokulturowości.

Kolejny rozdział – trzeci – dotyczy tematu norweskiego systemu edukacji obowiązkowej. Poruszana jest w nim kwestia struktury systemu edukacji obowiązkowej. Wyjaśnione zostaje, co składa się na obowiązek szkolny, na czym polega edukacja przedszkolna (nie jest obowiązkiem, ale prawem), w jaki sposób funkcjonuje szkoła podstawowa, co szkoła zapewnia norweskiemu uczniowi, jakie ma on prawa i obowiązki. Krótko omówiony został ostatni etap edukacji obowiązkowej – szkoła średnia pierwszego stopnia oraz mechanizmy finansowania szkolnictwa w Norwegii. Rozdział wskazuje także na przemiany historyczne norweskiego szkolnictwa w perspektywie

skandynawskiej. Przedstawione są trzy ery norweskiej edukacji: lata socjaldemokracji, lewicowe wpływy w latach 70. oraz era globalizacji i neoliberalizmu. Rozważam w nim, w jaki sposób poglądy polityczne i społeczne wpływały na wartości społeczno-kulturowe w szkołach (rozpoczynając od okresu międzywojennego).

W rozdziale czwartym zostały przedstawione kulturowo-aksjologiczne uwarunkowania tożsamości Norwegów. Wskazane w nim zostały podstawowe wartości wsparte tradycją i historią oraz filozofia współczesnego Norwega. Ponadto opisane zostały trendy w wychowaniu w państwie dobrobytu oraz model funkcjonowania norweskiego państwa opiekuńczego w kontekście globalnym. Omawiam w nim wątek religii i religijności współczesnych Norwegów, a także dylematy związane z nauczaniem „religii” w szkołach. Ostatnie zagadnienie, kończące rozważania teoretyczne, dotyczy tradycyjnej kultury norweskiej w dobie neoliberalizmu i konsumpcjonizmu.

Rozdział piąty poświęcony jest metodologii pedagogiki porównawczej i badań własnych. Prezentowane są w nim w sposób szczegółowy elementy i techniki orientacji jakościowej zastosowanej w tej pracy. Szczególnie eksponowane miejsce w tym rozdziale zajmuje etnografia szkoły oraz metodologia oparta na zabawie. Ponadto zostały szczegółowo omówione etapy badania, takie jak: negocjowanie dostępu do szkoły podstawowej, sytuacja badacza w terenie, etapy prowadzonych badań, charakterystyka ogólna szkoły oraz wyjaśnienie wyboru dokumentów do analizy. W tym rozdziale opisuję również najważniejsze przeszkody, na jakie natrafiłam podczas prowadzonych badań.

Rozdział szósty to wyniki analizy wybranych dokumentów szkolnych, w których wskazuję na poszczególne elementy tożsamości norweskiej oraz wartości wyłaniających się z omówionych wcześniej dokumentów. Jak wspominałam wcześniej, do analizy zostały wybrane trzy podstawy programowe: *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen 1974* (M74), *Læreplanverket for den 10-årige grunnskolen 1987* (M87) oraz *Læreplan for grunnopplæringen generell del 1997* (L97).

Rozdział siódmy to raport z przeprowadzonej etnografii szkoły, w którym omawiam klimat badanej klasy i szkoły. Dokonuję interpretacji „demokracji norweskiej” w badanej szkole, zjawiska tolerancji oraz inkluzji/ekskluzji.

Książka w dużej mierze oparta jest na literaturze norwesko- oraz anglojęzycznej. Oprócz publikacji zwartych korzystałam również z licznych artykułów naukowych norweskich i zagranicznych autorów. Dane do analizy zjawiska przemian wartości społeczno-kulturowych pochodziły z takich źródeł, jak dokumenty (podstawy programowe, programy nauczania) czy dane zebrane w trakcie prowadzonych badań metodą etnografii szkoły.

Zamykając wstęp tradycyjnie formułowaną dedykacją czytelniczą, zachęcam tych wszystkich do lektury, którzy chcą dowiedzieć się, jakie skutki dla edukacji i społeczeństwa norweskiego niosą ze sobą zmiany globalizacyjne i przeobrażenia gospodarcze w tym kraju.

\* \* \*

Jestem winna Czytelnikowi krótkie wyjaśnienie. Oddawana do rąk Państwa książka jest efektem wyteżonej, czteroletniej pracy nad dysertacją doktorską<sup>1</sup>.

Inspiracją do podjęcia problematyki edukacji norweskiej była pierwsza podróż do Norwegii, jeszcze w trakcie studiów magisterskich, w ramach rocznej wymiany studenckiej. Problematyką norweską interesuję się od kilku lat, a dokładnie od 2007 roku. Jeszcze w trakcie studiów doktoranckich na Wydziale Studiów Edukacyjnych UAM opublikowałam kilka artykułów obejmujących swoim zakresem wspomnianą problematykę, a niniejsza publikacja jest efektem kontynuacji moich zainteresowań tym tematem i zdecydowanie nie stanowi zapowiedzi finiszu dalszych poszukiwań badawczych.

Jest mi niezmiernie miło, że moja praca została wyróżniona przez Pana Dziekana – prof. zw. dr. hab. Zbyszka Melosika i skierowana do druku. Wyrażam wdzięczność Panu Dziekanowi, za życzliwe wsparcie mojego rozwoju naukowego.

Chciałabym również serdecznie podziękować za drogowskazy naukowe i wsparcie mojej Promotor – prof. zw. dr. hab. Eugenii Potulickiej.

---

<sup>1</sup> Temat dysertacji: „Szkolnictwo obowiązkowe a wartości społeczno-kulturowe w Norwegii”, napisanej pod opieką Pani Promotor prof. zw. dr. hab. Eugenii Potulickiej. Praca była zrealizowana dzięki grantowi promotorskiemu NCN – nr N N106 011 940, umowa nr 0119/B/H03/2011/40 i obroniona została 26 czerwca 2013 roku na Wydziale Studiów Edukacyjnych UAM.